

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅՈՒ ՔՅՈՍԵՅԱՆ

Փիլիսոփայական գիտ. դոկտոր

ՆՈՐԱՅՑ ՊԱՏԱՌԻԿՆԵՐ ՀՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵՐԵՐԱՆԻ՝ ՍԱՏԹԵԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՅ

Հայագիտությունը միշտ էլ աննվազ հետաքրքրություն է ցուցաբերել Ե. դարի թարգմանական մատենագրության նկատմամբ, եւ դա միանգամայն հասկանալի ու բացատրելի է:

Աստվածաշնչի հայերեն թարգմանությունից հետո անհրաժեշտություն դարձավ հայացնել նաեւ մեկնողական երկերը: Անտարակույս, դրանցում դասականի համարում է ունեցել Հովհան Ոսկեբերանի մեկնողական վաստակը, որի մեջ իր կարեւորությամբ, մեկնողական արժանիքներով առանձնակի տեղ է զբաղեցնում Մատթեի Ավետարանի մեկնությունը:

Պատահական չէ, որ Աստվածաշնչի թարգմանությունից հետո անհրաժեշտ համարվեց նախ հայացնել տվյալ աշխատությունը¹: Ցավոք, այդ երկի հայերեն թարգմանությունը մեզ լրիվ չի հասել: Հ. Արսեն վրդ. Բագրատունու ջանքերով հրատարակված մեկնության հայերեն թարգմանությունը² բավական թերի է. նրանում բացակայում են 55, 59, 60, 62, 67, 70-75 (տե՛ս Գիրք Գ., ճառ Բ., Չ., Է., Ժ., ԺԵ., ԺԸ.-ԻԳ.) ճառերի թարգմանությունները: Խիստ թերի են 76-90 ճառերի

¹ Աստվածաշնչի հայացումից հետո թարգմանվելու պատվին արժանացած այս երկը արժեքավոր է ոչ միայն մեկնարկետի, այլեւ հայոց լեզվի՝ Ե. դարի վիճակը ուսումնասիրելու տեսակետից. սրա վերաբերյալ տես Լ. Հովհաննիսյան, Հովհան Ոսկեբերանի թարգմանությունների բառապաշարի մի քանի առանձնահատկություններ, «Էջմիածին», 1991, Դ.-Ե.-Չ., էջ 94-103:

² Տես «Յովհաննու Ոսկեբերանի Կոստանդնուպոլսի եպիսկոպոսապետի յԱւետարանագիրն Մատթեոս, գիրք Կրկին», Վենետիկ, 1826:

հայերեն թարգմանությունները³: Ուստի հայրաբանական հետախուզումների ընթացքին առաջնային կարևորություն է տրվել այդ մեկնության՝ ձեռագրերում տարտղնված հատվածների բացահայտմանն ու հրապարակմանը: Աղբյուրագիտական, բնագրագիտական ակներել շահեկանությամբ աչքի են ընկնում Ս. Խապայանի⁴, Ա. վրդ. Վարդանյանի⁵, Վ. վրդ. Ինգլիզյանի⁶ հրապարակումները:

Ոսկերեքանի ժառանգության հայերեն թարգմանության ուղղությամբ մեր հետաքրքրություններն ի հայտ բերեցին եւս մի քանի հատվածներ, որոնք, անտարակույս, իրենց որոշակի նպաստը կրերեն Ոսկերեքանի՝ Մատթեի մեկնության հայերեն թարգմանության առավել ամբողջացման գործին: Այդպիսիք են 83, 84, 89 ճառերի՝ 1826 թ. հրատարակության մեջ բացակայող հատվածները: Սրանք գետեղված են ՄՄ թ. 993 Ճառքնոտի-րում (1456 թ.): Հայերեն թարգմանության ստորել հրապարակվող Ա. Միավորը (թ. 443բ) համապատասխանում է հունարեն բնագրի 83-րդ ճառի Բ. ենթահատվածի «Ὁ δὲ Ἰωαννῆς φεσίν, ὅτι καὶ εἰς αὐτῆς αὐτοὺν διώρθου τῆς ὥρας λέγων· Ταῦτ' οὖν εἰδότες, φεύγωμεν πλεονεξίαν» սկիզբ եւ վերջ ունեցող մասին⁷: Այն մի հատվածն է Մտթ. ԻԶ 36-38 տեղիի մեկնության: Բագրատունու հրատարակության մեջ (Գիրք Գ. թերի, ճառ Լ., էջ 112-115) այդ ճառը հասնում է մինչեւ «զի յետ ցուցանելոյ զգաւրութիւն իւր, ապա ետ թոյլ նոցա» բառերն ընկած մասը: Այն շարունակվում եւ ավարտվում է հետեւյալ բառերով. «Եւ քանզի ոչ իւիք պատկառեաց ի մատնելոյ զայնպիսի զհեզն... բայց ոչ էին ձեռնհաս, եթէ չէր թողացուցեալ»: Այս հատվածի փոխարեն նորահայտ դրվագը հունարեն բնագիրը ներկայացնում է ճշգրտորեն:

Բ. միավորը (թ. 445աբ) համապատասխանում է հունարեն բնագրի 84-րդ ճառի Գ. ենթահատվածի «Πῶς δὲ οὐχ ἦνευχαν τὰ σάββατα εἰς μέσον... ἔχειν ἀναισχύντου γοῦν ἀπολογία» սկիզբ եւ վերջ ունեցող

³ Տե՛ս անդ, գիրք Դ., էջ 1-142:

⁴ Տե՛ս Ս. Խապայան, Յովհան Ոսկերեքանի Մատթեի մեկնութեան նորագիւտ պատառիկներ, «Բազմավէպ», 1913, էջ 13-16: Դրանք պարունակում են հատվածներ հունարեն բնագրի 70, 71 ճառերի հայերեն թարգմանությունից:

⁵ Տե՛ս Ա. վրդ. Վարդանյան, Նորագիւտ հատուած մը Ոսկերեքանի Մատթեի մեկնութենէն, ԶԱ, 1921, էջ 353-364: Դա մի պատառիկն է հունարեն բնագրի 90-րդ ճառի հայերեն թարգմանության:

⁶ Տե՛ս Վ. վրդ. Ինգլիզեան, ԶԱ, 1961, էջ 84-101: Դա հունարեն բնագրի 56-րդ ճառի հայերեն թարգմանությունն է, որ բովանդակում է Մտթ. ԺԷ. 1-9 տեղիի բացատրությունը (ի բաց առեալ Յորդորակը). այն աչքի է ընկնում տպագրի հանդէպ ընթերցումների բնագրային նախընտրելիությամբ:

⁷ Տե՛ս PG, t. 58, col. 748

մասին⁸: Այն մի հատվածն է Մտթ. ԻԶ. 51-ի մեկնության: Բագրատունու հրատ. մեջ (Գիրք Գ., թերի, ճառ ԼԱ., էջ 116-120) այդ ճառը հասնում է մինչև «Ինքեանք դատախազք եւ ինքեանք դատաւորք, ինքեանք վճիռ տային եւ ինքեանք զինչ կամէին՝ ամենին» բառերը: Նորահայտ հայերեն թարգմանությունը պարունակում է սրա շարունակությունը:

Գ. միավորը (թ. 475բ - 476ա) համապատասխանում է հունարեն բնագրի 89-րդ ճառի Բ.-Գ. ենթահատվածների «Μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἦλθεν ὁ ἄγγελος...ὑμῖν βασιλείαν πρὸ καταβαλῆς κόσμου» սկիզբ ու վերջ ունեցող մասին: Այն մի հատվածն է Մտթ. ԻԶ. 1-3-ի մեկնության: Բագրատունու հրատարակության մեջ (Գիրք Գ., թերի, ճառ ԼԶ., էջ 136-138) ճառն ընդգրկում է հուն. բնագրի սկզբից մինչև Գ. ենթահատվածի «Σκόπει πῶς καὶ αὐτὸς διὰ τούτων τοὺς μαθητὰς εὐαγγελίζεται» (Տեսանե՛ս, զի նա նորաւք տայ աւետիս աշակերտացն, զի գրեկումն կանանց ողջացուցէ) բառերը⁹: Ի դեպ՝ վերջին՝ «զի գրեկումն կանանց ողջացուցէ» բառերը իմաստային համառոտ վերարտադրությունն են բնագրի ճշգրիտ թարգմանությունը ներկայացնող «ὁ πολλάκις εἶπον, τὸ μάλιστα γένος ἀτιμωφέν εἰς τιμὴν ἄγων καὶ εἰς χρηστὰς ἐλπίδας, καὶ τὸ πεποιηκὸς ἰώμενος» (զոր բազում անգամ ասացի, թէ զանարգեալ ազգն ի պատիւ ածէ եւ ի յոյս բարութեան, եւ զցաւսն բժշկէ) հատվածի: Բագրատունու հրատարակության մեջ բացակայում է հիշյալ բառերով սկսվող վերջընթեր հատվածը (...ὑμῖν βασιλείαν πρὸ καταβαλῆς κόσμου»)¹⁰:

⁸ Անդ, col. 755:

⁹ Անդ, col. 784:

¹⁰ Անդ: